

EU vrijednosti i BiH:
**Načinjanje “tabua” i mijenjanje preovladavajućih stavova u pogledu roda (spola),
seksualne orijentacije i ljudi koji žive sa HIV-om**

Gorana Mlinarević

OVA STUDIJA JE SAČINJENA UZ STRUČNU I FINANSIJSKU POMOĆ FONDACIJE OTVORENO DRUŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE. STAVOVI IZREČENI U OVOM IZVJEŠTAJU NE PREDSTAVLJAJU STAVOVE FONDACIJE OTVORENO DRUŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE, NEGO SAMO STAVOVE AUTORICE.

© Gorana Mlinarević, 2006

1. UVOD

Ova studija ispituje raskorake između položaja u kojoj se BiH trenutno nalazi i onoga što zahtijevaju kriteriji za pristupanje EU koji se tiču ljudskih prava. Naročita pažnja je posvećena pravnom i institucionalnom okviru, kao i trenutnim obrazovnim i medijskim politikama u BiH. Većina polemika o diskriminaciji koje se vode u BiH tiču se etniciteta i religije. Međutim pitanja koja se tiču diskriminacije na osnovu roda ili seksualne orijentacije predstavljaju vrlo važne oblasti u EU kriterijima. Što prije vladajuće strukture i otali relevantni faktori shvate to, to će pridruživanje EU postati bliže i ostvarivije.

Dana, 21. oktobra 2005. godine Evropska komisija je Vijeću Evropske unije predložila da započne pregovore sa Bosnom i Hercegovinom o Sporazumu za stabilizaciju i pridruživanje, a pregovori su otvoreni 25. novembra 2005. godine. Prije otvaranja pregovora Komisija Evropske Zajednice¹ je u svom Dopisu – 2005 strategija za proširenje COM (2005) 561 izjavila sljedeće:

„od vitalnog je značaja za EU da osigura pažljivo upravljanje procesom proširenja koje osigurava mir, stabilnost, prosperitet, demokratiju, ljudska prava i vladavinu zakona širom Evrope... Zapadni Balkan je od naročitog izazova za EU. Politika proširenja treba pokazati svoje snage transformacije u regionu gdje su države slabe, a društva podijeljena. Obecavajuća politička perspektiva za eventualnu integraciju u EU je neophodna da održi njihove reforme u pravom smjeru. Ali također je isto tako jasno da se ove zemlje mogu pridružiti samo kada su u potpunosti ispunile kriterije.“

Bosni i Hercegovini je trebalo dvije godine od dana kada je EU odobrila Studiju izvodljivosti (dvostruko više vremena nego li je bilo očekivano – vidi Chris Pattenovu izjavu od 18. novembra 2003. godine²) da stigne do ove pozicije i da dobije priznanje Komisije u pogledu

¹ Dopis Komisije- 2005 strategija za proširenje broj COM (2005) 561, the Commission of the European Communities Brussels, 9 novembar 2005 dostupno na <http://dei.gov.ba/en/pdf/doc561.doc>, str. 2

² vidi izjavu Chris Pattena od 18 novembra 2003 dostupna na http://europa-eu-un.org/articles/en/article_3018_en.htm

napretka koji je postigla u implementaciji Studije izvodljivosti. Da bi se izbjeglo da ispunjenje ovih koraka u procesu EU pridruživanja traje u nedogled, Bosna i Hercegovina se sada mora u potpunosti uozbiljiti i prihvatiti odgovornost za svoje postupke. U već pomenutom Dopisu³ Komisija je izjavila da je

„politika proširenja definirana je članom 49 Ugovora o Evropskoj uniji, koji govori da bilo koja država koja poštuje osnovne demokratske principe Evropske unije može podnijeti molbu da postane članica Unije. EU ima zadate političke i ekonomske kriterije za članstvo, kao i kriterije koji se odnose na obaveze članstva i administrativnog kapaciteta da implementira i provodi EU zakone i politike. Tri osnovna principa pristupa Komisije proširenju su konsolidacija, uvjetovanost i komunikacija.“

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je prvi veliki korak za Bosnu i Hercegovinu u procesu evropskih integracija. Da bi razvila bližu vezu sa EU, Bosna i Hercegovina će morati uskladiti svoj politički, ekonomski i institucionalni razvoj sa vrijednostima i modelima koje podupire Evropska unija: demokratija, poštivanje ljudskih prava i tržišna ekonomija. Iako će Evropska unija sigurno (kao što je to bio slučaj i ranije) podržavati i pomagati Bosnu i Hercegovinu u uvođenju neophodnih reformi radi napredovanja u ovim oblastima, na samoj državi je da osigura ispunjavanje svih zahtjeva koji budu postavljeni pred nju.

Usvajajući Prijedlog za Odluku Vijeća o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu sa Bosnom i Hercegovinom, Komisija evropskih zajednica⁴ je zaključila sljedeće:

„Glavni prioriteti identificirani za Bosnu i Hercegovinu odnose se na njenu sposobnost da ispunji kriterije definirane Evropskim vijećem iz Copenhagena iz 1993 i uslovima postavljenim za Proces stabilizacije pridruživanja, naročito uslovima koje je Vijeće definiralo u svojim Zaključcima od 29. aprila 1997. godine i 21. i 22. juna 1999. godine, sadržaju deklaracije Zagrebačkog samita od 24. novembra 2000. godine i Solunske agende... Razlika je napravljena između kratkoročnih prioriteta, čije ispunjenje se očekuje za godinu ili dvije i srednjeročnih prioriteta čije ispunjenje se očekuje za tri do četiri godine. Prioriteti se tiču usvajanja i implementacije zakona.“

³ Komunikacija komisije- 2005 strategija za proširenje broj COM (2005) 561, *ibid*,

⁴ Odluka Vijeća o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u evropskom ugovoru o partnerstvu sa Bosnom i Hercegovinom, Komisija Evropskih zajednica {SEC (2005) 1422} Brussels, 9

A implementacija zakona je u centru ove studije. U Odluci⁵, između ostalih prioriteta, Komisija je kao kratkoročne prioritete postavila implementaciju međunarodnih konvencija koje je BiH ratificirala, uključujući i zahtjeve za izvještavanjem i osiguravanjem stalnog napretka u pogledu preuzimanja državne odgovornosti za formulaciju politika i donošenje odluka. Kao srednjoročni prioritet, između ostalog, postavlja se potpuna usklađenost državnog zakonodavstva sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

Istina je da trenutna situacija u zemlji nije sjajna. Izvještaji⁶ upozoravaju na pogoršanje situacije među etničkim grupama. Prema Međunarodnom izvještaju o slobodi religije u 2005. godini za Bosnu i Hercegovinu koju je objavio Ured za demokratiju, ljudska prava i rad Ministarstva vanjskih poslova SAD-a⁷

„u cjelini, poštivanje religijskih sloboda se pogoršalo tokom perioda obuhvaćenog izvještajem: broj napada na religijske službenike i religijske objekte se značajno povećao. Broj ilegalno izgrađenih religijskih objekata nastavio je da izaziva etničko/religijske tenzije i sukobe u brojnim zajednicama. Religijske zajednice su nastavile da podržavaju i zagovaraju povratak izbjegica među svojim konstitutivnim narodima; međutim, broj povratnika je značajno opao tokom perioda obuhvaćenog izvještajem. Proces povratka je bio pogođen nedostatkom novca potrebnog za rekonstrukciju kuća i infrastrukture, nesposobnošću ili nespremnošću lokalnih vlada da obezbijede neophodne usluge potrebne za održivi povratak, te manjkanja mogućnosti za zapošljavanje... Religijska netolerancija u zemlji direktno odražava etničku netolerantnost zbog gotovo nerazdvojive identifikacije etniciteta sa religijskom pripadnošću. Bošnjaci su generalno identificirani sa Islamom, bosanski hrvati sa Rimskom katoličkom crkvom, a bosanski srbi sa Pravoslavnom crkvom. Jevrejska zajednica je zadržala malo, ali važno prisustvo u bosanskom društvu. Usprkos ustavnim i zakonskim odredbama koje štite religijsku slobodu, diskriminacija religijskih manjina se dešava u gotovo svim dijelovima zemlje. U nekim zajednicama, lokalne religijske vođe i političari su putem javnih izjava, a ponekada na vjerskim obredima, doprinijeli netrpeljivosti i povećanim nacionalističkim osjećanjima. Religijski simboli su često zloupotrijebljeni u političke svrhe...“

⁵ *ibid*

⁶ vidi Bosna, obnovljena ali još uvijek podijeljena: 10 godina nakon Daytonskog sporazuma, ispitni zadatak je dovesti BiH i ostatak bivše Jugoslavije u EU, *The Economist Global Agenda*; 23 novembar 2005

⁷ the International Religious Freedom Report 2005 for Bosnia and Herzegovina Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor of the U.S Department of State, 8 novembar 2005; dostupan na <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2005/51544.htm>

Iako MMF⁸ i Svjetska banka⁹ bilježe napredak u ekonomskom učinku koji je Bosna i Hercegovina ostvarila u 2004. godini i jak ekonomski razvitak od 6.2% stvarnog porasta, Bosna i Hercegovina se i dalje sreće sa velikim izazovima: stalnim fiskalnim problemima, slabim korporacijskim sektorom, velikim deficitom na računima sa domaćom valutom, nezaposlenost ostaje visoka, i strukturalne ekonomske reforme su usporene u oba entiteta i na državnom nivou. U pogledu ljudskih prava, Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini¹⁰ smatra da je u 2004 poštivanje demokratije i ljudskih prava bilo više na deklarativnom nivou i da se nastavlja trend zapostavljanja ljudskih prava kako od međunarodne zajednice tako i od domaćih vlasti. Ništa optimističniji nije ni njihov Izvještaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini za 2005.godinu¹¹:

Međunacionalni odnosi su i dalje opterećeni nastojanjima vladajućih nacionalističkih stranaka da očuvaju etničku homogeniziranost uključujući i očuvanje teritorijalne podjele na etničkim principima. I dalje se održava osjećaj straha od drugih i ne čini se ništa na izgradnji tolerancije i poštovanja različitosti i prava pripadnika drugih naroda i pripadnika nacionalnih manjina... Bosna i Hercegovina i dalje kasni u provođenju reformi kojima bi trebalo da se uspostavi vladavina prava i jednakost svih građana pred zakonom. Sporost u uspostavi pravne države generiše brojne povrede ljudskih prava, osjećaj nesigurnosti kod građana i nepovjerenje prema vlastima.

U nedavnom saopštenju za javnost od 13. septembra 2005¹² Helsinški komitet upozorava na pogubnost podjele djece školskog uzrasta po etničkom principu što je s početkom ove školske godine, eskalirao «do te mjere da danas u Bosni i Hercegovini imamo praksu otvorene segregacije i aparthejda». Ovaj problem je također prepoznalo i Vijeće Evrope¹³ kada je u

⁸ vidi 27 maj 2005, Izvršni odbor međunarodnog monetarnog fonda nakon zaključenja konsultacija sa Bosnom i Hercegovinom vezano za član IV. dostupno na <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2005/pn0576.htm>

⁹ vidi 29 septembar 2005, državni i entitetski ministri finansija, centralna banka i svjetska banka složili su se oko potrebe da se ubrza ekonomska reforma, dostupno na

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BOSNIAHERZEXTN/0,,contentMDK:20668727~menuPK:362032~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:362026,00.html>

¹⁰ Izvještaj o statusu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini - Analiza za period januar –decembar 2004 mogu se naći na web stranici: <http://www.bh-hchr.org/Reports/reportHR2004.htm>

¹¹ Izvještaj o statusu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini - Analiza za period januar –decembar 2005 mogu se naći na web stranici: <http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2005.htm>

¹² Segregacija i aparthejd na djelu, Helsinški komitet, 13. septembra 2005, dostupno na: <http://www.bh-hchr.org/index2.htm>

¹³ 10 Izvještaj (februar – april 2005) Vijeća Evrope; Dokument koji je predstavio Generalni Sekretar - Bosna i Hercegovina: Ispunjavanje obaveza i obaveze i implementacija postpristupnog programa, Informativni

svom desetom izvještaju (februar – april 2005) izjavilo da u pogledu ispunjenja drugih obaveza koje je BiH preuzela kada je postala članica Vijeća Evrope i dalje se ne postiže dovoljan napredak po pitanju ispunjenje obaveze da se ukinu svi oblici diskriminacije na osnovu etničkog porijekla u obrzovanju. U istom izvještaju u pogledu poštivanja ljudskih prava, Vijeće Evrope¹⁴ je izjavilo da je razlog najveće brige je činjenica da nema pomaka vezano za uspješno okončanje tzv. provjere kompatibilnosti zakonodavstva BiH sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i praktična implementacija usvojenih zakona koja je i dalje slaba:

30. Ispitivanje kompatibilnosti domaćih zakona i praksi sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao jedna od postprijemnih obaveza koju je preuzela BiH, može poslužiti kao osnova za daljnje programe zakonodavne reforme i ostalih reformi. Kvalitetan izvještaj o kompatibilnosti je stoga od najveće važnosti za samu BiH. Međutim, Vijeće Evrope i dalje nailazi na poteškoće po ovom pitanju: nakon dugog odlaganja, prošle godine je uspostavljena Radna grupa sačinjena od domaćih stručnjaka i od tada su samo dva od osam članova ove grupe redovno prisustvovala na sva četiri sastanka koja su organizovana sa stručnjacima Vijeća Evrope. Domaća Radna grupa nije poduzela nikakve korake niti je pokazala svoju predanost ovom procesu...

31... Isto tako je od ključnog značaja da Vijeće ministara obezbijedi adekvatnu institucionalnu podršku ovom naporu...

Od samog početka Evropsku zajednica se bavi pitanjima diskriminacije. Međutim, ubrzo nakon što je Amsterdamski ugovor kojim se izmjenjuju odredbe Ugovora o Evropskoj uniji (TEU), Ugovora o osnivanju evropske zajednice (TEC) i još nekih pravnih akata (poznatiji kao Amsterdamski ugovor) potpisan 2. oktobra 1997. godine i stupio na snagu 1. maja 1999. godine, anti-diskriminacija na svim poljima je uključena kao osnovni princip Unije (član 13 TEC-a). Amsterdamski ugovor je ojačao zaštitu osnovnih prava u Uniji ističući članove 6. i 49. EU-ugovora (TEU). Poštovanje osnovnih sloboda, među kojima i pravo na ne-

dokumenti SG/Inf (2005)8, 25 april 2005, dostupno na <http://www.coe.ba/pdf/10-rep-final-bs.pdf>, str. 21, tačka 110

¹⁴ ibid, str. 7-8, tačke 29-31

diskriminaciju¹⁵, se izričito zahtijeva od Unije i zemalja članica koje mogu biti kažnjene u slučaju kršenja istih. Ovo je nužan i osnovni uslov za pristup Uniji.

U kontekstu sadašnje Bosne i Hercegovine, diskusije o pravima etničkih grupa su gotovo u potpunosti okupirale naš društveni interes. Čak su i EU vrijednosti jako često tumačene u ovom kontekstu. Na primjer reforma policije što je bilo jedno od preduslova za početak pregovora za Sporazum za stabilizaciju i pridruživanje je dogovarana u ovom kontekstu, kao i formiranje pregovaračkog tima za razgovore sa EU. Prava etničkih grupa se koriste kao izgovor za neusvajanje Zakona o javnom radio-televizijskom servisu i Zakona o visokoškolskom obrazovanju. Ovo je samo još više izraženo sa početkom predizbornih kampanja (za opće izbore koji treba da se održe u oktobru 2006. godine) koje su otpočele stranke na vlasti što se najlakše može ilustrirati trenutnim razgovorima o izmjenama Ustava BiH. Poštivanje ljudskog dostojanstva, jednakosti i ljudskih prava je najčešće direktno povezano sa etničkim grupama. Čini se da ne primjećujemo druge diskriminacije (izuzev onih zasnovanih na etničkom osnovu) koje se dešavaju svakodnevno. Postoji široko zastupljeno i pogrešno shvatanje da Bosna i Hercegovina mora na prvo mjesto staviti pitanja vezana za neposrednu post ratnu tranziciju, ignorirajući druge potrebe, uključujući osnovne potrebe žena i manjina u pogledu spola i seksualne orijentacije, da žive bez nasilja ili diskriminacije. Čak i među mladom, urbanom, obrazovanom populacijom, koja je obučena za korištenje interneta i ima pristup istom, postoji ubijedenje da su glavne ugrožene kategorije, kategorije ljudi pogođene siromaštvom, kao što su penzioneri, nezaposleni i izbjeglice/povratnici i nacionalne

¹⁵ Diskriminacija je kada je osoba tretirana lošije nego što bi bila neka druga u istoj situaciji bez objektivnog opravdanja. Pojam diskriminacije je tumačen i na Evroskom sudu za ljudska prava u predmetu koji se tiče člana 14 Evroske konvencije. Ovaj predmet je pokazao da svako drugačije postupanje ili razlika u tretmanu nije uvijek diskriminacija. Kako je sud istakao, na primjer, u presudi u predmetu Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog kraljevstva "razlika u tretmanu je diskriminirajuća ako nema objektivno i razumno opravdanje, tj. ako nema legitiman cilj ili ako ne postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koji su uključeni i cilja koji se treba ostići" (presuda od 28. maja 1985, Series A, No. 94, stav 72).

manjine¹⁶, dok po njima, LGBTTIQ osobe, ne zaslužuju prioritet. Nedavno sam bila svjedok foruma i e-mail diskusije¹⁷, koja je uslijedila nakon obavijesti organizacije feministkinja kojom se poziva na učešće u mirnoj šetnji kako bi se obilježio 8 mart, Međunarodni dan žena, sa ciljem promocije borbe protiv diskriminacije žene u bosanskohercegovačkom društvu. Preko 70% odgovora na poziv za učešće u šetnji, je odgovorilo da nema (ili je jako slabo izražena) diskriminacija na osnovu spola u Bosni i Hercegovini. U situaciji kada se mora poboljšati mnogo stvari i kada se mora doseći određeni nivo, kako bi se barem došlo u poziciju zemlje kandidata, sve postaje prioritet. Ne smijemo ostaviti političarima na vlasti da sami rješavaju ova pitanja. Odgovornost leži na civilnom sektoru. Upravo je obaveza civilnog društva da uvede promjene i prisili političare da ih implementiraju.

¹⁶ vidi forum sarajevo-x.com pod naslovom prava homoseksualaca – z. forum pink 12.05.2005. dostupno na <http://www.sarajevo-x.com/forum/viewtopic.php?t=14197>

¹⁷ Smatra se da su članovi e-mail liste (Bhfront) uglavnom mlade, urbane, obrazovane osobe, uglavnom iz Bosne i Hercegovine

2. METODOLOGIJA

Metodologija ovog istraživanja kombinira metod analize sadržaja primjenjen na zakonodavstvo, dopise i različite izvještaje NVO-a. Obavila sam razgovore sa različitim faktorima zastupljenim u ovom kompliciranom pitanju. Neki od njih su aktivisti/nje koje rade na promoviranju prava ciljnih grupa, tužitelji/ce koji rade na predmetima nasilja u porodici, predstavnici/e NVO-a. Ukupno sam obavila 15 razgovora. Ovo su bili informativni razgovori na osnovu kojih sam dobila izvjesne podatke i mišljenja intervjuiranih osoba u odnosu na načinjanje tabua i prevenciju nasilja nad ženama u porodici, zločina mržnje protiv LGBTTIQ osoba i osoba koje žive sa virusom HIV-a. Također sam snimila i kratki video intervju sa 8 ljudi nasumice zaustavljenih na ulicama Sarajeva u pokušaju da dobijem samo malu ideju o načinu kako javnost shvata pitanje nasilja nad ženama. Nadalje, obavila sam mjesečno istraživanje dnevnih novina u Bosni i Hercegovini koji imaju različitu uredničku politiku i geografsku pokrivenost i različite profile čitatelja sa ciljem da otkrijem kako se mediji odnose prema problemima kojima se ova studija bavi. Također sam poslala upitnik 150 ženskih NVO organizacija da bih otkrila koliko se ovih organizacija bavi pitanjima iz moje studije i na koji način. Na žalost primila sam samo 10 odgovor, što opet podržava stajalište o trenutnom „NVO-izaciji“ civilnog društva u Bosni i Hercegovini.

3. DEFINICIJA PROBLEMA

Član 13 Ugovora o osnivanju evropske zajednice glasi:

‘Bez predrasuda prema drugim odredbama ovog Ugovora, i unutar granica moći koje su mu date od strane Zajednice, djelujući/postupajući jednoglasno prema prijedlogu Komisije, Vijeće može, nakon konsultacija sa Evropskim parlamentom, poduzeti odgovarajuću radnju u borbi protiv diskriminacije zasnovane na spolu, rasi ili etničkom porijeklu, religiji ili vjeri, invaliditetu, godinama ili seksualnoj orijentaciji.’”

Ovaj član podrazumijeva da diskriminacija zasnovana na rodu ili seksualnoj orijentaciji može biti osnova za poduzimanje nekih radnji od strane EU. Od bilo koje zemlje koja želi da postane članica EU očekuje se pro-aktivna vizija osiguravanja ljudskog prava na nediskriminaciju koja gleda dalje od pukog osiguranja jednakopravnosti na formalnim i pravnim nivoima. Prema tome, nije samo dovoljno da država usvoji zakone koji bi zadovoljili formalin kriterij, već se mnogo više cijeni njihova uspješna implementacija.

Formalno, diskriminacija je zabranjena u Bosni i Hercegovini. Međutim, ovi zakoni, kao i odredbe o nediskriminaciji se ne implementiraju. Diskriminacije zasnovane i povezane sa patrijarhalnim normama društva predstavljaju duboko ukorjenjen i široko rasprostranjen društveni problem. Kako je istaknuto u Izvještaju u sjeni¹⁸ “iza fasade civilizacije i modernog života, BiH je duboko tradicionalno i patrijarhalno društvo”. Iako su od početka druge polovine prošlog stoljeća žene u Bosni i Hercegovini uživale formalnu i pravnu jednakost sa muškarcima, stvarni status žena je bio pod jakim patrijarhalnim uticajem. Prema pilot istraživanju STAR-a¹⁹ sva nedavna istraživanja o statusu žena u BiH ukazuju na sveprisutnost vrijednosti patrijarhalne kulture kao zajedničkog faktora:

¹⁸ Izvještaj u sjeni nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine o implementaciji CEDAW konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini iz januara 2004. godine, dostupno na http://www.globalrights.org/site/DocServer/CEDAW_Final_revised_12.04.pdf?docID=150

¹⁹ “Zato što smo žene - Socio-ekonomski status žena u BiH” autorice: Dr. Jasna Bakšić-Muftić, Dr. Nada Ler-Sofranić, Dr. Jasminka Gradašćević- Sijerčić, Mr. Maida Fethagić, World Learning Pilot STAR, 2003

„Grubo klasificirani indikatori značajni za razumijevanje socio-ekonomskog statusa žena U BiH su sljedeći:

1. patrijarhalno naslijeđe koje je definiralo ulogu i status muškaraca i žena u društvu do druge polovine dvadesetog stoljeća. Patrijarhalno kulturna matrica u Bosni i Hercegovini nije se pretjerano razlikovala od opće patrijarhalne matrice...
2. pred-tranzicijsko, socijalističko i komunističko naslijeđe unutar kojeg su žene ostvarile formalnu i pravnu jednakost. „Emancipacija žena“ i deklarativna jednakost su bili jedan od društvenih ideala tog vremena... Iako je bila sakrivena iza politike „društvene jednakopravnosti“, muška dominacija je ostala neprikosnoven.
3. Rat u Bosni i Hercegovini 1992-1995 iz temelja je protresao postojeći sistem vrijednosti stvarajući specifične oblike nasilja nad ženama i utičući na psihološku stabilnost i opće zdravlje ženskog stanovništva...
4. Potpisivanje Općeg okvirnog sporazuma za mir U BiH... iskustvo također pokazuje negativan uticaj ekonomskih reformi na žene – gubljenje radnih mjesta i povećanje udjela žena u ukupnim statistikama o nezaposlenim...”

U svom tekstu pod nazivom „Društveni kontekst za ostvarivanje ženskih ljudskih prava u BiH“, Dr. Jasna Bakšić-Muftić²⁰ je primijetila je sljedeće:

„Kao rezultat, kombinacija patrijarhalnog i komunističkog utjecaja, te prisutnih trendova u poslijeratnom tranzicijskom vremenu, uočavaju se prepreke i pogrešne koncepcije koje ometaju napredak ženskih ljudskih prava, a to su:

- vodeća politička uloga pripada muškarcima, a ovo se opravdava bilo prirodnim osobinama muškaraca ili društvenom inercijom koja podržava etabliranu raspodjelu političke moći;
- održava se uvjerenje da žene nemaju interese različite od muških interesa. Prije rata to su bili klasni interesi, a poslije rata to su etnički, religijski, entitetski, regionalni i politički interesi. Slijedom te logike muškarci mogu uspješno zastupati zajedničke interese, sa više pretpostavljenog znanja i iskustva u odnosu na žene, tako da žensko političko prisustvo nije nužno;
- etničke podjele i etnički i religijski identitet postaje, čak i za mnoge žene, važnije pitanje od pitanja ravnopravnosti spolova.⁶ Istovremeno, feminizam i promocija ženskih ljudskih prava nailazi na otpor i otvorene nesimpatije usljed konzervativnih i retrogradnih tendencija u vrlo maskulinistički profilisanom društvu.

Osim toga, u javnosti se nastavlja održavati i njegovati mit o ženi-majci, domaćici, “stubu porodice”, seksualnom objektu. Stereotipizacija uloge žene je sveprisutna u školskim udžbenicima, medijima, prilikom zapošljavanja i drugim javnim sferama. Vrlo često i žene same održavaju takva mišljenja, ne razumijevajući, možda, suštinu problema i štetnost posljedica takve diskriminacije...”

²⁰ Društveni kontekst za ostvarivanje ženskih ljudskih prava u BiH, Dr. Jasna Bakšić-Muftić, dostupno na http://www.globalrights.org/site/DocServer/BiH_cedaw_drustkont.pdf?docID=146

Međutim zbog duboko ukorjenjenih patrijarhalnih normi, diskriminacija zasnovana na pripadnosti rodu ili seksualnoj orijentaciji u većini slučajeva ostaje tabu. U pogledu nasilja nad ženama u porodici Izvještaj u sjeni²¹ istakao je sljedeće:

“Tradicionalne predrasude održavaju mišljenje da je ovaj oblik nasilja privatna stvar porodice u što se država ne treba miješati. Problem se minimizira na svim nivoima, a postoji i snažna društvena percepcija da je žena ta koja izaziva tenzije u porodici ili vezi, te da je stoga izazvala i zaslužuje nasilje koje se desilo. Od žene se očekuje da šuti o nasilju jer je to njena sramota i neuspjeh. Također, očekuje se i da ostane u vezi u kojoj trpi nasilje jer, prema ovim mišljenjima, obaveze prema porodici imaju prioritet u odnosu na lična prava žene. Ovakva ekstremna uvjerenja se često manifestuju i argumentima da je ostanak u nasilnoj vezi potreban radi “dobrobiti” djece.”

Čak i u Inicijalnom izvještaju o primjeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u Bosni i Hercegovini za period of 1994. do 2004. godine, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u junu 2005. godine pod tačkom 40 (strana 16) primjetilo da iako veoma prisutan problem u BiH, nasilje u porodici je još uvijek obavijeno velom tajne i nedovoljno se o njemu govori.

Situacija je još gora u pogledu “tabuizacije” nasilja usmjerenog protiv LGBTTIQ osoba ili osobama koje žive sa HIV-om. Mnogi ljudi u BiH, a naročito trenutni nosioci vlasti, se osjećaju ugroženim od strane ove dvije grupe. Neodobranje LGBTTIQ osoba i stigmatizacija ljudi koji žive sa HIV-om su vrlo rasprostranjeni u Bosni i Hercegovini. Prema Helsinškom komitetu za ljudska prava u Bosni i Hercegovini²²:

“Tretiranje prava seksualnih manjina bitno se razlikuje od ostalih zbog socijalnog okruženja koje je još uvijek suviše konzervativno i tradicionalno i nije u stanju da prevaziđe dominantne stereotipe. Ono što razlikuje seksualnu diskriminaciju od ostalih manjinskih diskriminacija je to što se u svijesti ljudi to pitanje tretira kao bolest i, ukoliko nema direktne agresivnosti i nasilja, prema kazivanju homoseksualaca, to je najbolje što se može očekivati u ovom trenutku.”

²¹ Izvještaj u sjeni, *ibid*

²² Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH: Analiza za period januar – decembar 2004, *ibid*

U svom Inicijalnom izvještaju Vijeće ministara se čak ne osjeća obaveznim da spomene da li u Bosni i Hercegovini postoje zločini iz mržnje i nasilje nad LGBTTIQ osobama i osobama koje žive sa HIV-om (tačno je da u Paktu nema posebnih odredbi koje zabranjuju diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji, ali ovo ne sprječava izvještača da pomene postojanje povreda ovakve vrste).

Međutim, povrede prava se nastavljaju dešavati i neće nestati ako ih ignoriramo. Prema nedavnom istraživanju koje je sproveo Udruženje Q (predstavljeno je 8. novembra 2005. godine) gotovo 50% LGBTTIQ osoba želi da napusti Bosnu i Hercegovinu, a kao glavni razlog za to navode strah i diskriminaciju. Više od 17% intervjuiranih LGBTTIQ osoba je doživjelo diskriminaciju u obrazovnim institucijama, dok više je od 24% doživjelo diskriminaciju u društvenim institucijama. Nedavno su na primjer dvije LGBTTIQ osobe napadnute na tramvajskoj stanici u Sarajevu jer su izgledali „drugačije“ (njihov izgled je „isporvocirao“ neke „moraliste“ da ih fizički napadnu i „ubiju pedere“). Neoslovljavanjem problema ili stvaranjem „tabua“ od određenih pitanja samo ohrabruje počinitelje i podstiče ih da nastave činiti takve stvari. Zbog ignorancije odgovornih faktora zločini iz mržnje i nasilje nad seksualnim i rodnim manjinama i osoba koje žive sa HIV-om su prisutni u Bosni i Hercegovini. Čak i pripadnici policijskih snaga kada treba da intervenišu ili spriječe nasilje nad LGBTTIQ osobama reagiraju diskriminatorски. Istina oni djeluju po službenoj dužnosti, ali ne mogu odoliti da ne daju svoje „mišljenje“. Jedan policajac je na primjer, nakon što je u Hitnu pomoć doveo jednog gay muškarca, mislio da je uredi da on pred osobljem Hitne pomoći izjavi „ko mu je kriv što je peder“.

3.1 Nasilje nad ženama u porodici i zločini iz mržnje i nasilja LGBTTIQ osobama i osoba koje žive sa HIV-om

Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama definira nasilje kao «bilo kakav akt nasilja koje se temelji na rodu, a koji kao posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju u žena, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu». Za potrebe ove politike nasilje nad ženama u porodici bit će definirano kao nasilje nad ženama koje obuhvaća, ali time nije ograničeno na, «fizičko, seksualno i psihološko nasilje u obitelji uključujući premlaćivanje, seksualno zlostavljanje u obitelji, bračno silovanje, genitalno sakaćenje i drugi tradicionalni obredi koji ženama nanose povrede, izvanbračno nasilje, nasilje koje je povezano sa eksploatacijom.»

Zločin iz mržnje se shvata kao krivično djelo počinjeno protiv osoba (ili imovine) motivirano mržnjom ili predrasudama protiv žrtve (žrtava) zbog rase, etničke pripadnosti, nacionalnog porijekla, religije, spola, invaliditeta ili pak seksualne orijentacije.

Nasilje se manifestira na nekoliko osnovnih načina kao fizičko, seksualno, psihološko, ekonomsko, strukturalno (koje uključuje nevidljive, ali stalno prisutne prepreke u ostvarivanju osnovnih prava, npr. neravnomjernu distribuciju moći koja proizvodi i legalizira nejednakost) ili duhovno nasilje. Najčešće se nasilje pojavljuje kao kombinacija fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja u čijoj je pozadini strukturalno nasilje.

Uprkos činjenici da društvo nastavlja da ignorira nasilje nad ženama u porodici i zločine iz mržnje nad LGBTTIQ osobama ili osoba koje žive sa HIV-om, izveštaji raznih nevladinih organizacija ukazuju na uznemiravajući porast broja žrtava. Nažalost, sama država ne prikuplja adekvatne podatke o ovakvim pitanjima. Postoje neka službena statistika na

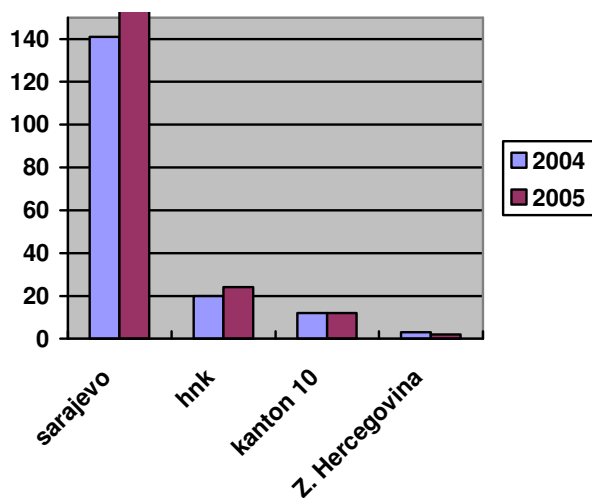
državnom ili entitetskom nivou o obimu ovog problema, ali ona nije pouzdana. U pogledu nasilja nad ženama u porodici postoje barem malo konkretniji podaci koji se mogu dobiti u Ministarstvima unutrašnjih poslova, dok o zločinima iz mržnje i nasilju nad LGBTTIQ osobama i osobama koje žive sa HIV-om nema službenih prijava jer se pripadnici ovih grupa boje prijaviti takve slučajeve.

3.1.1. Nasilje nad ženama

Prema podacima Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova²³ u prvih šest mjeseci 2005. godine registrirano je 314 krivičnih djela porodičnog nasilja a što je 44% više nego u istom periodu 2004. godine. Prema izjavama Magbul Škore, glasnogovornika Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo u periodu od osam mjeseci 2005. registrirano je 204 krivičnih djela porodičnog nasilja dok je u istom period 2004. godine registrirano 141 krivično djelo porodičnog nasilja. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Zapadno-hercegovačkog kantona u prvoj polovini 2005. godine registrirana su 2 krivična djela porodičnog nasilja, dok su u istom periodu 2004. godine registrirana 3 krivična djela. U Kantonu 10 registrirano je 21 takvih krivičnih djela u toku osam mjeseci 2005. godine, dok je 2004. godine u istom periodu registrirano 12 krivičnih djela. U Hercegovačko-neretvanskom kantonu registrirano je 20 krivičnih djela porodičnog nasilja u 2004. godini, dok je za osam mjeseci 2005. registrirano 24 slučaja.

²³ vidi Dnevni list od 22.9.2005. str.3

regisirana krivična djela nasilja u porodici za
prvih 8 mjeseci u 2004 i 2005 godini u 4 kantona u
F BiH

Prema podacima ženske NVO LARA od 10. juna 2005. godine u RS-u ima 156 prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja, dok su u 2004. godini registrirana 862 prijavljena slučaja porodičnog nasilja²⁴. Nažalost, samo nekoliko žena je bilo u mogućnosti da potraži smještaj u skloništima. Prema podacima Centra za javnu bezbjednost Banja Luka koji pokriva grad Banja Luku i 16 općina, broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja se povećava dnevno. U prvoj polovini 2005. godine, statistike pokazuju povećanje od 32% u poređenju sa istim periodom 2004. godine. Prema izjavama Radeta Mutića²⁵, glasnogovornika Centra za javnu bezbjednost, od ukupno 99 prijavljenih slučajeva nasilja u prvih šest mjeseci 2005. godine, 31 slučaj se dogodio u Banja Luci, 24 u Prijedoru, 10 u Mrkonjić Gradu, 9 u Novom Gradu, po 4 slučaja u Gradišci, Kneževu i Prnjavor, po 3 slučaja u Čelincu, Kozarskoj Dubici, po 2 slučaja u Kotor Varoši, Krupi na Uni i po 1 u Srpcu, Šipovu, Ribniku dok u Kostajnici i Oštroj Luci nema prijavljenih slučajeva. Na tom osnovu, 99 izvještaja su dostavljena Okružnom pravobranocu u Banja Luci u vezi sa 102 počinioca koji su osumnjičeni za krivično djela nasilja. Nasilje većinom prijavljuju žene iz gradskih sredina.

²⁴ vidi Nezavisne novine od 22. septembra 2005. godine, str. 11

²⁵ ibid

Zbog trenutnih patrijarhalnih statova u društvu smatra se da ima mnogo više neprijavljenih slučajeva porodičnog nasilja. Prema Izvještaju u sjeni²⁶:

„Državni organi koji često imaju prvi kontakt sa žrtvom kao što su policija, centri za socijalni rad i sudovi niti prikupljaju podatke, niti izvještavaju o ovom problemu. Često, podataka nema jer nadležni organi uopće ne reaguju na slučajeve nasilja u porodici. Oni podaci koji eventualno postoje teško su dostupni javnosti i/ili najčešće nisu odgovarajuće sistematizirani.

Neslužbeni podaci o broju žena žrtava porodičnog nasilja postoje tek kao dio evidencije NVO-a o klijenticama koje su od njih zatražile pomoć, ili u okviru istraživanja NVO-a o nasilju nad ženama ili nasilju u porodici u pojedinim regijama u BiH³⁹. Međutim, čak niti NVOi nemaju podatke o broju žrtava na nivou entiteta ili države jer do sada nije bilo uslova da se provede obimnije istraživanje.“

Na primjer istraživanje koje je objavilo Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja²⁷ je pokazalo da nasilje u porodici ostaje unutar kuće. Intervjuirajući građane Trebinja udruženje je otkrilo da među intervjuiranim ženama koje su bile žrtve nasilja u porodici njih 80% nikada se nisu obratile za pomoć niti su se povjerile ikome o tome što se dešavalo u njihovim porodicama.

Ovo može biti ilustrirano razlikama između nalaza NVO sektora i službenih izvještaja koje su prezentirali entitetska ministarstva unutrašnjih poslova. Prema Razvojnoj studiji o nasilju u porodici²⁸ koju je proveo Institut za kriminologiju i sigurnosne studije Fakulteta kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu u 15 gradova Bosne i Hercegovine u periodu od 1.1.2004 do 1.1.2005. godine, u tom periodu u tih 15 gradova registrirano je 2865 krivičnih djela nasilja u porodici od kojih je 1233 završeno presudom (str. 194). S druge strane, iz gore navedenih izvještaja koje su javnosti prezentirali entitetska ministarstva unutrašnjih poslova

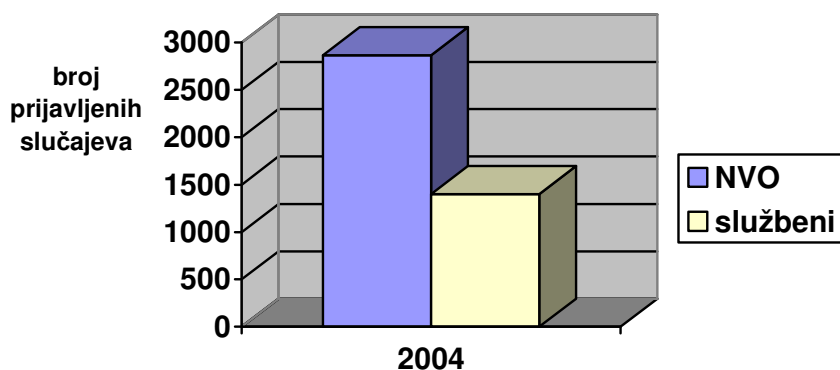
²⁶ Izvještaj u sjeni, ibid

²⁷ Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja Ženski centar – Trebinje “Nasilje u porodici u opštini trebinje - analiza rezultata istraživanja sa osnovama za plan akcije “Trebinje, juni 2003. str. 5-17

²⁸ *Nasilje u porodici- Razvojna studija u Bosni i Hercegovini.* (2005). Sarajevo: Institut za kriminologiju i sigurnosne studije Fakulteta kriminalističkih nauka; Ambasada SAD, Odjel za odnose sa javnošću by Azra Adžajlić-Dedović, Halima Sofradžija, Irma Deljković,

slijedi da broj registriranih prijava nasilja u porodici u oba entiteta nije bio veći od 1400 u 2004.

razlike u izvještajima o nasilju u porodici u 2004 godini

3.1.2. Zločin iz mržnje i nasilje nad LGBTTIQ osobama

Prema Izvještaju Helsinškog komiteta “Tokom 2004. godine najviše je bilo verbalnih prijetnji i zastrašivanja pojedinaca i pojedinki pripadnika zajednice. Nažalost, zabilježeni su i slučajevi premlaćivanja. Zbog svoje seksualne opredijeljenosti neki su ostali bez posla, a neki eliminisani na konkursu, nakon prvog intervjua. U vidno težem položaju su homoseksualci muškarci dok je ženski dio populacije manje na udaru. Stariji pripadnici zajednice, poučeni lošim iskustvima i isfrustrirani odnosom sredine prema njima, rijetko pristupaju organizacijama i udruženjima i samim tim teže rješavaju zajedničke probleme.” Prema službenim policijskim podacima i podacima iz tužilaštava i sudova nema registriranih djela zločina iz mržnje ili nasilja nad LGBTTIQ osobama, niti slučajeva nasilja u porodici uzrokovanog seksualnom opredjeljenosti ili rodnom identitetu žrtve. Mežutim, prema podacima udruženja Q, stvarna situacija je potpuno drugačija: žrtve ne prijavljuju takve

slučajeve jer policija uglavnom negativno reagira. Prema istraživanjima koja je sprovelo udruženje Q, među 215 ispitanika, pripadnika LGBTTIQ zajednice, samo 1,2% ih je otvoreno o svojoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Od ovih 1,2% manje od 50% živi u BiH (a opet „coming out“ ovih 0,5% se desilo samo u vrlo malom krugu bliskih prijatelja). Većina LGBTTIQ osoba skriva svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet zbog straha od fizičkog ili psihičkog nasilja kojem bi mogli biti izloženi od strane društva. Podaci pokazuju da najviše LGBTTIQ osoba strahuju od nasilja u porodici ili odbacivanja od strane porodice.

3.1.3. Zločin iz mržnje i nasilje nad osobama koje žive sa HIV-om

Prema podacima koje posjeduje udruženje APOHA²⁹ nije zabilježeno niti jedno djelo fizičkog nasilja povezano ili uzrokovano HIV pozitivnim statusom osobe (ovdje treba da se napomene da prema podacima koje posjeduje APOHA, od početka registracije u 1986. godini do kraja 2004. godine zabilježena je 101 HIV pozitivna osoba u BiH. Tokom 2004. godine registrirano je 9 novih slučajeva – 8 u Federaciji BiH i 1 u RS³⁰. Prema nekim procjenama broj inficiranih osoba u BiH je negdje između 300 i 400). Prema Federalnom zavodu za zdravstvo HIV infekcija u F BiH je u porastu.

Međutim, nedavni stavovi prezentirani u javnosti, kao npr. stav Islamske zajednice u BiH prezentiran preko Jumbo plakata povodom 1. decembra svjetskog dana borbe protiv AIDS-a koji je glasio:“Kloni se bluda, zaštititi se od SIDE!“ samo ohrabruju stigmatizaciju osoba koje žive sa HIV-om.

3.2. Trenutni pravni i institucionalni okvir

²⁹ prva Asocijacije za podršku osoba koje žive sa HIV/AIDS-om, www.xy.com.ba

³⁰ <http://www.xy.com.ba/a/bih0.htm>

3.2.1. Trenutni pravni okvir

Iako Zakon o ravnopravnosti spolova BiH (2003) predstavlja dobru osnovu za usvajanje nacionalne legislative za zabranu nasilja u porodici i, diskutabilno, zločina iz mržnje i nasilje nad LGBTTIQ osobama (nasilje na osnovu spola je definirano članom 4 Zakona, cijeli dio XI je posvećen zabrani nasilja. Nasilje je zabranjeno bez obzira na oblik nasilja, i bez obzira da li je počinjeno u javnoj ili privatnoj sferi života. Također, država je obavezana da poduzme mjere usmjerene ka uklanjanju i sprječavanju svih oblika nasilja na osnovu spola. Svi, kako državni tako i entitetski zakoni, kao i druga relevantna regulativa treba da budu harmonizirani sa ovim zakonom u roku od šest mjeseci). Na žalost ovaj rok je davno istekao, a harmonizacija zakona se još uvijek nije ostvarila.

3.2.1.1. Nasilje nad ženama u porodici

29. marta 2005. godine Parlament Federacije BiH je usvojio Zakon o zaštiti od nasilja u porodici koji je objavljen u Službenim novinama Federacije BiH br. 22/05 od 6 aprila 2005. Ovaj Zakon predstavlja simbolički pomak jednog od entiteta ka osiguranju neke vrste zaštitnih mjera i definiranja i prepoznavanja postojanja problema nasilja u porodici. Nažalost, ovaj Zakon tretira nasilje u porodici kao prekršaj, a ne kao krivično djelo. Međutim, dobra stvar je da ovaj zakon omogućava da počinitelji budu udaljeni od svojih žrtava, kao i da se izdaju i nametnu zaštitne mjere. Također zakon predviđa i hitne mjere zaštite, kao i privremene mjere kao što su mjere zabrane pristupa i naredbe udaljavanja. Član 13. Zakona predviđa smještanje žrtava u skloništa kada je to neophodno (na žalost Zakon ne obavezuje državu da finansira ta skloništa).

Krivični zakon BiH³¹ ne sadrži odredbe koje se odnose na zaštitu žena i djevojčica od nasilja u porodici. Međutim, entitetski zakoni regulišu nasilje u porodici kao krivično djelo i sankcionišu ga.

Krivični zakon RS³² je nasilje u porodici regulisao kao krivično djelo. Ovo krivično djelo, ukoliko nije prouzrokovalo težu posljedicu ili ako način izvršenja nije bio naročito surov, kažnjivo je novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine. Zakonska situacija u Federaciji BiH je slična. Donedavno, zakon je sankcionisao isključivo krivična djela nasilničkog ponašanja kojima se bračnom ili vanbračnom partneru, odnosno roditelju djeteta sa kojim nasilnik ne živi u zajednici nanosi laka ili teška tjelesna povreda³³. Izmijenjeni Krivični zakon FBiH pored ovih uvodi i djelo nasilja u porodici za koje propisuje novčanu kaznu, odnosno kaznu zatvora do jedne godine ako je nasilje učinjeno prema članu porodice, odnosno novčanu kaznu ili kaznu zatvora do tri godine ako je djelo učinjeno prema članu porodice “sa kojim počinitelj živi u zajedničkom kućanstvu”. Ukoliko je djelo učinjeno uz upotrebu oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva prikladnog za teške tjelesne ozljede ili narušenje zdravlja, propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina³⁴.

Iako postoji kolizija između zakona u Federaciji Bosni i Hercegovini (prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici nasilje se tretira kao prekršaj, dok Krivični zakon FBiH nasilje u porodici tretira kao krivično djelo) prema izjavama iz Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo nasilje u porodici se u pravilu tretira kao krivično djelo.

³¹ Krivični zakon BiH, Službeni glasnik br. 3/03, 32/03; 37/03; 54/04 i 61/04

³² Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 22/02, član 198

³³ Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine FBiH br. 36/03, član 172 stav 2 i član 173 stav 2

³⁴ *ibid.* član 222, stavovi 3, 4, 5 i 6

3.2.1.2 LGBTTIQ osobe

Zabrinjavajuća je činjenica da je do 1998. godine postojala potpuna zabrana homoseksualnih odnosa u Bosni i Hercegovini. U stvari ta zabrana je preuzeta iz Krivičnog zakona SFRJ³⁵ iz 1959. godine kojim je homoseksualni čin proglašen nezakonitim. Tek je u novembru 1998. godine usvojen Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine³⁶ kojim je homoseksualnost dekriminalizirana. Krivični zakon ne pominje homoseksualnost, i prema tome ona više nije krivično djelo, dok je godina pristanka sada 16. Republika Srpska³⁷ je učinila isto u oktobru 2000. godini. Konačno, u 2003. godini, usvojen je Krivični zakon Bosne i Hercegovine³⁸ koji sadrži klauzulu «krivično djelo ovreda ravnopravnosti čovjeka i građanina» koja u članu 145, stav 1 ističe da

« Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, polu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, drugim propisom Bosne i Hercegovine ili općim aktom Bosne i Hercegovine, ili koja na osnovu ove razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina»

Barem, u ovom pogledu, usvojena je zabrana bilo kakve diskriminacije uključujući i diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji.

U pogledu Zakona o radu, oba zakona entiteta zabranjuju diskriminaciju zasnovanu na spolu (rodu), ali ne i na seksualnoj orijentaciji. S druge strane, Zakon o radu Distrikta Brčko i Zakon o zapošljavanju u državnim institucijama Bosne i Hercegovine koji je usvojen u 2004. godini zabranjuju diskriminaciju zasnovanu i na rodu (spolu) i seksualnoj orijentaciji.

³⁵ Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona SRBiH Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine br. 13/92

³⁶ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 43/98

³⁷ Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br.49/03

³⁸ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br.5/03

Nadalje, posotji i Zakon o ravnoravnosti spolnosa u Bosni i Hercegovini, ako ništa a ono barem na papiru. U članu 2 eksplicitno govori:

Član 2

Spolovi imaju jednaka prava.

Puna ravnopravnost polova garantira se u svim sferama društva, a naročito u oblastima obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje.

Diskriminacija na osnovu spola i spolne orijentacije zabranjena je.

Zakon je usvojen 2003. godine i pored formalnog uspostavljanja entitetskih Gender centara bilo kakva implementacija ovog zakona je jedva vidljiva.

Međutim Zakoni o javnom redu i miru u oba entiteta sadrže odredbe koje mogu ugroziti prava seksualnih i spolnih manjina. Shodno pomenutom zakonu u Federaciji BiH povredom javnog reda i mira se smatra “ugrožavanje javnog morala” kao i “vrijeđanje patriotskih, nacionalnih, vjerskih i moralnih osjećaja građana” na javnim mjestima. U Republici Srpskoj, Zakon zabranjuje takve odnose među ljudima na javnom mjestu koji bi mogli “dovesti u pitanje prava građana na ličnu bezbjednost, mir, privatnost i ljudsko dostojanstvo”. Ovakve zakonske nedorečenosti ostavljaju sucima da po slobodnoj procjeni, na temelju diskrecionog prava, ocjenjuju šta ugrožava javni red i mir i šta je nedopustivo sa stanovišta “javnog morala”.

Na kraju, Porodični zakon Bosne i Hercegovine (koji se primjenjuje na području Federacije Bosne i Hercegovine) i Porodični zakon Republike Srpske uopće ne reguliraju pitanja istospolnih zajednica (što automatski predstavlja diskriminaciju u pogledu nasljedstva na

primjer³⁹). Prema istim zakonima brak se definira kao zakonom uređena zajednica muškarca i žene. Usvajanje je dozvoljeno samo osobama koje se nalaze u braku (u izuzetnom slučaju, jedna osoba može usvojiti dijete svog bračnog druga), dok nepotpuno usvajanje može izvršiti i jedna osoba ili jedan/dna od partnera/ica koji/e žive u vanbračnoj zajednici.

Trenutno ne postoje nikakve odredbe koje zabranjuju diskriminaciju zasnovanu na rodnom identitetu, rodnom izražavanju i (inter)spolnim karakteristikama, niti postoje odredbe koje se odnose na zabranu govora iz mržnje i zločina iz mržnje zasnovanih na seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu i rodnom izražavanju.

3.2.1.3. osobe koje žive sa HIV-om

Kako je od 1986 godine do danas u Bosni i Hercegovini registrirana “samo” 101 osoba zaražena virusom HIV-a, bosanskohercegovačke vlasti se ne brinu previše o usvajanju nekih zakona koji bi olakšali osobama koje žive sa HIV-om da se suočavaju sa svojim svakodnevnim problemima. Jedini službeni dokumenti su Strategija za prevenciju i borbu protiv HIV/AIDS-a u Bosni i Hercegovini u periodu 2004-2005 koju je Vijeće ministrara BiH

³⁹ U pogledu različitog zakonskog tretmana homoseksualnih i heteroseksualnih domaćinstava, Evropski sud za ljudska prava, u predmetu Karner protiv Austrije od 24 jula 2003. godine (Karner protiv Austrije, ECHR presuda od 24. jula 2003, series A, No. 40016/98, stav 37) je ponovio svoje stavove iz različitih ranijih presuda da “razlika zasnovana na seksualnoj orijentaciji zahtijeva izričito ozbiljne razloge u načinu oravdavanja. Austrijska vlada nije mogla ubijediti Sud da bi isključivanje istospolnih partnera iz prava nasljedstva u stanarskom pravu pomoglo ostvarenju ciljeva zaštite tradicionalne porodice. Sud je objasnio:

“Uslučajevima u kojima je margina poštovanja dozvoljena zemljama članicama uska kao što je u slučaju različitog tretmana zasnovanog na spolu ili seksualnoj orijentaciji, princip proporcionalnosti ne zahtijeva samo da je ređuzeta mjera u principu koji odgovara ostvarivanju traženih ciljeva. Također se mora pokazati da je bilo neophodno isključiti osobe koje žive u homoseksualnoj zajednici iz okvira primjene Sekcije 14 Zakona o iznajmljivanju da bi se ostvario cilj. Sud ne može vidjeti da je vlada predstavila ijedan od argumenata koji bi dopustili takav zaključak (stav 41)

I sud je nastavio:

Prema tome, sud zaključuje da vlada nije dala nijedan ubjedljiv razlog koji oravdava usko tumačenje Sekcije 14 (3) Zakona o iznajmljivanju koji je spriječio preživjelog partnera istospolnog para od korištenja te odredbe (stav 42)

I prema tome došlo je do povrede člana 14 Evropske konvencije, uzetog zajedno sa članm 8 (stav, 43)

usvojilo na sjednici od 5. februara 2004. godine i Direktiva o uspostavljanju mreže koordinatora u Federaciji Bosne i Hercegovine radi poduzimanja mjera zaštite građana od AIDS-a koju je 12 septembra 2003. godine izdao Federalni ministar zdravstva (Službene novine FBiH broj 46/03).

3.2.2. Trenutni institucionalni okvir

Iako zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini može zvučati prilično uredu (iako zahtijeva daljnja unaprjeđenja), implementacija zakona je nedostatna. Ovo su u svojim izvještajima primjetili kako Vijeće Evrope, tako i Evropska komisija. Bosni i Hercegovini su potrebne jake i pouzdane institucije radi promoviranja i implementiranja zakona. Na žalost stanje institucija je daleko od idealnog. Obrazovne institucije, mediji, izvršne i sudske institucije doprinose cjelokupnoj situaciji u društvu. Podaci do kojih je došlo udruženje Q u svojim istraživanjima na primjer, pokazuju da više od 23% intervjuiranih LGBTTIQ osoba, su iskusile diskriminaciju prilikom procesa zapošljavanja ili na poslu. Kada dođe do implementacije ili promoviranja zakona koji se odnose na sprječavanje nasilja u porodici nad ženama, zločina mržnje ili nasilja protiv LGBTTIQ osoba ili osoba koje žive sa HIV-om sljedeće može biti konstatovano:

3.2.2.1 Obrazovanje

Zbog još uvijek nerazriješenog zakonskog okvira o visokoškolskom obrazovanju i univerzitetima u BiH, studenti još uvijek uče prema staromodnim programima, koji između

ostalog podržavaju patrijarhalni poredak. Prema Institucionalnoj evaluaciji sedam univerziteta u BiH – sažeti izvještaj⁴⁰:

„Visoko obrazovanje u BiH je vrlo ograničeno zakonskom situacijom koja ne predviđa okvir koji bi pomogao u oslovljavanju sadašnjih i budućih izazova sa kojima se suočavaju univerziteti... različiti zakoni koji su na snazi predstavljaju različite varijacije starog jugoslovenskog modela, koji je kao model nekompatibilan sa ciljevima Bolonjskog procesa i koji je već uveliko napušten širom bivših republika“.

Kako Bosna i Hercegovina nije slijedila susjedne zemlje sa usvajanjem kvalitetnog Zakona o visokoškolskom obrazovanju ni univerziteti nisu pratili dobre prakse i primjere iz susjednih ili drugih zemalja u uvođenju studija roda na dodiplomskim studijima. Niti jedan od univerziteta nema ponuđen studij roda na dodiplomskom ili postdiplomskom nivou. Zbog ovoga Bosna i Hercegovina nema dovoljno stručnjaka koji bi mogli prepoznati načine na koji se rodne podjele prepliću sa drugim društvenim podjelama i koji bi iz raličitih aspekata mogli osloviti probleme nasilja u porodici nad ženama i zločina mržnje i nasilja nad LGBTTIQ osobama i osobama koje žive saHIV-om.

Drugo, ali ne manje važno, je nepostojanje predmeta seksualnog obrazovanja na bilo kojem nivou obrazovnog sistema. Zbog toga nije ni iznenađujuće postojanje tolikih tabu pitanja u pogledu osoba koje žive sa HIV-om ili toliko nasilja nad ženama ili rodnim manjinama. Trenutno samo kroz projekte „peer edukacije“ mladi uče o pitanjima koja se odnose na zdravlje maldih, kao što su HIV/AIDS, seksualno prenosive bolesti, prevencija trudnoće, zloupotreba alkohola i droga, seksualnost itd.

⁴⁰ the Institutional Evaluations of seven Universities in Bosnia and Herzegovina – Summary repot prepared by the European University Association, joint project of the European Commission and the Council of Europe, December 2004), str 15, tačka14

Nadalje, nastavni plan i program, kao i udžbenici od prvog razreda osnovne škole uopće nisu rodno senzibilizirani. Oni i dalje nastavljaju sa utjelovljavanjem patrijarhalnih normi prezentirajući „ispravne“ društvene norme u svim segmentima života.

Kada upitani od strane LGBTTIQ aktivista/aktivistkinja da im se dozvoli pristup da anketiraju mlade u srednjim školama o njihovoj seksualnosti, ministri obrazovanja na raznim nivoima ili su negirali postojanje mogućnosti postavljanja takvog pitanja ili su naglo postali „nedostupni i previše zauzeti“. Na nedavno održanoj prezentaciji studije o Nasilju nad ženama u porodici na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu neki od uglednih profesora prava i psihologije su optužili „zapad“ za rasturanje porodice zbog ohrabrivanja iznošenja u javnost problema nasilja nad ženama u porodici, te su čak predložili da kada nama „zapad promovira homoseksualne brakove koji su udar na ideal porodice i mi kao doprinos raznolikosti evropske zajednice ponudimo oblik *stabilne bosanske porodice*“ (u kojoj žena šuti o nasilju nad njom. op. autora). Kada ovakve izjave dođu iz „intelektualnog“ miljea od kojeg se očekuje da mlade nauči poštivanju ljudskih prava, onda situacija zaista postaje zabrinjavajuća.

3.2.2.2. Centri za jednakopravnost rodova

Iako su osnovani u oba entiteta tzv. Gender centri imaju više formalnu nego li aktivnu ulogu. Njihove aktivnosti, ako ih uopće imaju, uglavnom se odvijaju oko organizacije konferencija ili okruglih stolova koji uglavnom nemaju dalekosežan uticaj. Državna Agencija za jednakopravnost spolova je čak u lošijem položaju jer ne funkcioniše čak ni na formalnom nivou. Nakon nedavne objave npr. da se radi na pripremama novih amandmana za Izborni zakon kojim bi se ukinuo kvota sistem za žene i ponovo uvelo glasanje za zatvorene liste (što

bi moglo imati devastirajuće rezultate za žene u politici kao i u 1996. godini) niti jedna od ove tri institucije se nije oglasila iako su njihove reakcije bile neophodne. Također, čak i unutar malih aktivnosti kojima se bave ovi centri definiraju rod striktno unutar binarnih opozicija muškog i ženskog i uopće ne obraćaju pažnju na rodne manjine.

3.2.2.3 Policija

U pogledu policije i njihovih odgovora na nasilje u porodicama nad ženama i zločina mržnje i nasilja nad LGBTTIQ osobama sljedeće je zaključeno iz razgovora obavljenih sa aktivisticom iz CNA⁴¹ koja je radila na projektu 2003 u nekoliko općina (Prijeđor, Zavidovići, Žeopče) na senzibilizaciji policijskih snaga i njihovom obučavanju za kvalitetniji odgovor u situacijama nasilja u porodici. Tokom ovih radionica edukatori su zaključili da policajci nisu bili dovoljno senzibilizirani u pogledu odgovora na situacije nasilja u porodici. Neki od odgovora policajaca su bili: „Ona je kriva, zaslužila je to: muž je došao kući nakon 10 sati napornog rada, a njoj je bilo mrsko da mu podgrije ručak“ ili „Voliš li ga još? Ako ga voliš, zašto mu ne oporštiš?“

Aktivisti iz Udruženja Q su primjetili da su odgovori policije uglavnom negativni. Kada su se članovi udruženja Q obratili policiji da intervenira u slučaju nasilja u porodici (jer su roditelji zaključali 21-godišnju kćerku nakon što im je ona rekla o svojoj seksualnoj orijentaciji i pokušali da je „izliječe“ tjerajući je da uzima hormonalnu terapiju), dobili su sljedeći odgovor od policajca: „Moram intervenirati po službenoj dužnosti, ali da je to moja kći ja bih je ubio.“

3.2.2.3 Tužilačke i sudske institucije

⁴¹ Centar za nenasilnu akciju, vidi <http://www.nenasilje.org/>

U pogledu nasilja u porodici nad ženama obavila sam intervju u Kantonalnom tužilaštvu Sarajevo gdje mi je rečeno da oko 90% žena odbije da svjedoči protiv svojih muževa u krivičnim postupcima u slučajevima nasilja u porodici. Većina njih moli Tužilaštvo da ne podnese krivične prijave protiv njihovih muževa. Ova informacija je potvrđena i rezultatima istraživanja koje obavio Institut za kriminologiju i sigurnosne studije Fakulteta kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu⁴². Istraživačice su zaključile da ovo također izaziva frustraciju kod policije koji nakon toga misle da su samo protraćili svoje vrijeme.

3.4. Stavovi medija

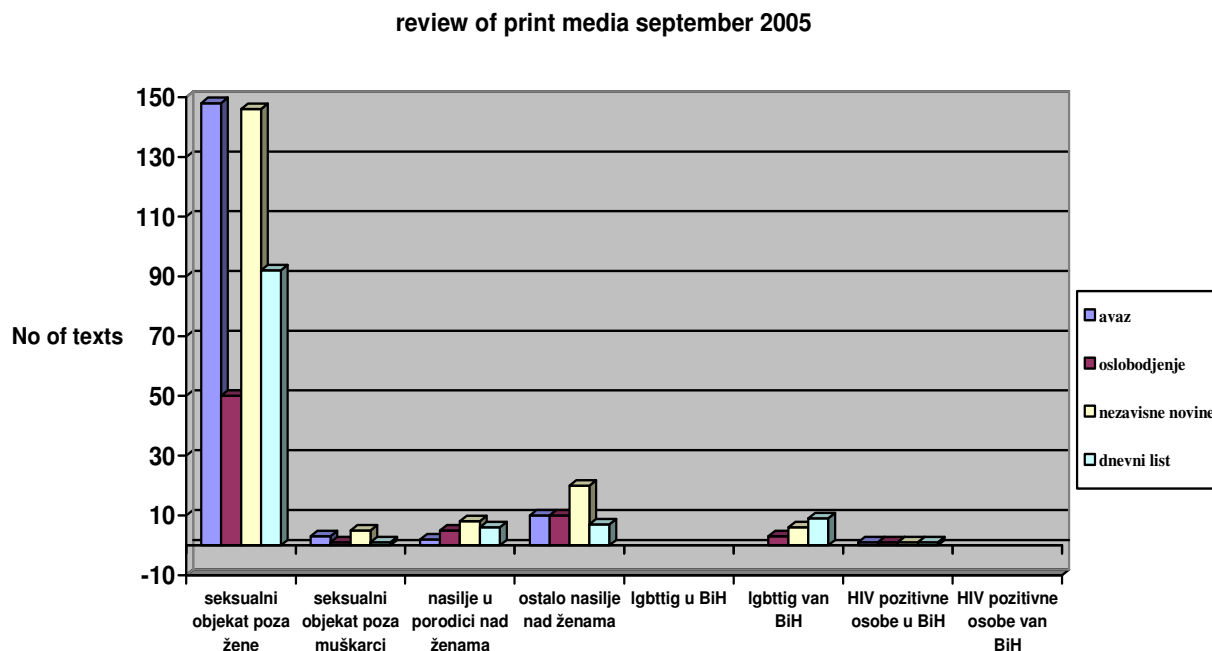
Nakon obavljenog istraživanja pisanih medija vezano za porodično nasilje i zločine iz mržnje prema LGBTTIQ i osobama koje žive sa HIV-om sljedeće je zaključeno:

Analiza je obuhvatila četiri dnevna lista: *Dnevni Avaz*, *Oslobođenje*, *Nezavisne Novine* i *Dnevni list*⁴³. Svi članci su iz septembra 2005. godine, a tiču se gore navedenim pitanjima. Nekoliko zaključaka se može izvući nakon analize. U pogledu nasilja nad ženama, većina članaka se nalaze u crnoj hronici i većina njih je veoma kratka. Pominje se ukratko šta se dogodilo, rijetko spominjući kaznu koja bi se mogla izreći počinitelju. Rijetko se objavljuje članak u kojem se prati ta ista priča. Većina članaka su neutralnog karaktera. Članci takođe rijetko sadrže kritiku počinjenih djela. U pogledu LGBTTIQ pitanja, u novinama se ta tema rijetko uopće i pominje. Većina tekstova se odnosi na nekoliko «egzotičnih» događaja iz inostranstva. U pogledu pitanja osoba koje žive sa HIV-om, ukupno jednom se ukratko

⁴² *Nasilje u porodici- Razvojna studija u Bosni i Hercegovini*. (2005). Sarajevo: Institut za kriminologiju i sigurnosne studije Fakulteta kriminalističkih nauka; Ambasada SAD, Odjel za odnose sa javnošću by Azra Adžajlić-Dedović, Halima Sofradžija, Irma Deljkić,

⁴³ Prema omnibus istraživanju Mareco Index Bosnia - BiH članica Gallup International za septembar 2005 u pogledu konzumiranja dnevnih listova ova četiri dnevna lista su bila na sljedećim pozicijama: *Avaz* br. 1 sa 40,2%; *Oslobođenje* br. 3 sa 9,8%; *Nezavisne novine* br. 7 sa 7,7% i *Dnevni list* br. 9 sa 4,1% od 14 ispitanih dnevnih novina. Dostupno na <http://mib.ba/version01/01/RADIOIPRINT%202004.pdf>

pominje izvještaj o zdravstvenoj situaciji u Federaciji BiH kada je Ministar zdravstva pomenuo prisustvo HIV/AIDS-a u BiH i sve su ga novine objavile. Jezik koji koriste novine su većinom partijarnog karaktera.

Prema analizi printanih medija koju je sproveo Udruženje BH novinara⁴⁴ tokom 15 dana mjeseca jula 2005. godine dobiveni rezultati nesumnjivo ukazuju na činjenicu da su žene marginalizirane u medijima... U pogledu učestalosti pojavljivanja žena u medijima, podaci su više nego devastirajući – u ukupnom broju objavljenih tekstova žene su prisutne u samo 4,4% tekstova. Više od četvrtine tih tekstova se odnosi na pasivno pominjanje žena u crnoj hronici (26,4%).

⁴⁴ Udruženje BH Novinari; Monitoring printanih medija u Bosni i Hercegovini - zastupljenost i način predstavljanja žena u medijima,

U istraživanje koje je sproveo LGBTTIQ Udruženje Q⁴⁵ koja je obuhvatilo analizu printanih medija u BiH u periodu od preko 16 mjeseci (29 juni 2003 – 19 novembar 2004), ukupno 36 članka, zaključeno je da novinari u štampanim medijima u BiH nisu dovoljno senzitivizirani niti dovoljno informirani/obrazovani da pišu o LGBTTIQ temama.

Kako je to potvrdila i APOHA većina medija u BiH nisu zainteresirani da pišu o pitanjima koja se tiču HIV/AIDS-a u našem društvu. Njihov stav pokazuje nedostatak svijesti i interesovanja u BiH za ovo pitanje.

3.5. Trenutna situacija u pogledu nevladionog sektora

Zbog situacije u kojoj se država nalazi u posljednjih 15 godina činjenica je da su, zbog velikog priliva novca u civilni sektor, NVO-i postali jedini izvori prihoda.. Zbog stalnog smanjenja sredstava, sada su NVO-i postali konkurencija jedni drugima. Solidarost i suradnja između NVO-a (ako je ranije i postojala) dovedena je na minimum. U svom 10. izvještaju Vijeće Evrope⁴⁶ je primjetilo:

„27. Razvoj civilnog društva se i dalje na izvjestan način veže uz složeno uređenje u zemlji i snažno prisustvo međunarodne zajednice. Mnoge nevladine organizacije, između ostalog i usljed ratnih dešavanja, su nastajale i razvijale se uz pomoć donatora, bez dovoljnog osvrta na stvarne društvene potrebe. Nadalje, nacionalistički program mnogih političkih stranaka je raspršio civilno društvo i prouzrokovao „etnizaciju“ nevladinih organizacija.

28. Premda na državnom nivou postoji pravna osnova za funkcionisanje nevladinih organizacija širom BiH, tek nekolicina nevladinih organizacija svojim aktivnostima pokriva cijelu zemlju. Nevladine organizacije se i dalje mogu registrovati na državnom, entitetskom ili kantonalnom nivou (u FBiH), dok su podzakonski akti za njihov rad još uvijek prilično složeni. Nadalje, poteškoće vezane za finansiranje nevladinih organizacija iz domaćih sredstava stvaraju prilično ograničen prostor za njihovo djelovanje.“

⁴⁵ Analiza terminologije koja se tiče LGBTTIQ osoba i ljudskih prava u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini, Udruženje Q, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 2005

⁴⁶ 10. izvještaj Vijeća Evrope (februar – april 2005), ibid, str. 7, tačke 27-28

3.5.1. NVO-i koji se bave sprječavanjem nasilja nad ženama u porodici

Postoji veliki broj organizacija koje su registrirane kao organizacije koje se bave ženskim pravima. Od 150 organizacija koje sam kontaktirala, samo mi ih je odgovorilo njih 6. Oni su pristali ispuniti i upitnik koji sam im poslala. Veoma je teško reći (ili ustanoviti) koliko je ustvari registriranih organizacija koje aktivno rade i koliko njih je ustvari radilo na sprječavanju nasilja nad ženama u porodici. Mogu samo potvrditi da postoji 8 organizacija koje su aktivno uključene u borbu protiv nasilja nad ženama. (Kompletan izvještaj ovog istraživanja bit će predstavljen u konačnom tekstu). Postoji nekoliko skloništa za žene koje vodi nekoliko različitih ženskih NVO-a (ali ne više od 10 u cijeloj BiH – ovaj broj varira u zavisnosti od dostupnih sredstava) koji se bore za preživljavanje (s obzirom da trenutno postoje prilična sredstva za prevenciju trgovine ženama neki NVO-i pokušavaju riješiti problem finansiranja skloništa tako što pokušavaju voditi dvije različite vrste skloništa). Neka od skloništa su u mogućnosti da zadrže žene na izvjesni vremenski period i da im pruže psihološki pomoć i asistiraju ih pri prilagođavanju na novi život. Na žalost to je vrlo mali broj. Većina skloništa može pružiti utočište ženama samo na nekoliko dana.

Trenutno ne postoji puzdana mreža koja bi mogla npr. organizirati „skrivanje“ žena. Bilo je nekoliko pokušaja organiziranja mreže ženskih NVO-a, ali to je trajalo samo onoliko koliko bi trajao i projekat (za koji je neki međunarodni spozor donirao sredstva). Nije bilo iskrenog pokušaja u formiranju takvih mreža jer mnoge organizacije gledaju suparnike/ce jedna u drugoj, a ne suradnike/ce.

3.5.2. LGBTTIQ NVO

Postoji samo jedna registrirana organizacija koja se bavi LGBTTIQ pravima. U pogledu vidljivosti pitanja koje se tiče prava LGBTTIQ osoba napravljeno je nekoliko koraka naprijed (bez obzira koliko mali oni bili) jer se LGBTTIQ udruženje Q osnovano u 2002. godini konačno i formalno registriralo u februaru 2004. godine (iako adresa udruženja nije javno objavljena zbog prijetnji smrću koje su članovi primili). Udruženje Q se bavi zaštitom ljudskih prava seksualnih i rodni manjina, npr. Lezbijke, gej, biseksualne, tansgender, intertekstualne i queer osobe, a također da ojača, razvije javnu politiku queer identiteta i kulture i sve druge diskriminacije.: www.queer.ba

3.5.3. NVO za podršku osobama koje žive sa HIV-om

Zahvaljujući grupi entuzijasta iz Udruženja za seksualno i reproduktivno zdravlje, XY, u julu 2004. godine je iniciran projekat uspostavljanja Asocijacije za podršku osoba koje žive sa HIV/AIDS-om (APOHA⁴⁷). Na žalost, iako je cilj udruženja da djeluje na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, njihova djelotvornost i vidljivost su još uvijek neznatni. Sve dok ne postoje adekvatna državna podrška i politika, šanse za napredak su vrlo male.

4. PREPORUKE I ZAKLJUČCI

4.1. Šta treba uraditi?

⁴⁷ vidi www.xy.com.ba

Sljedeće preporuke za unaprjeđenje trenutne situacije (nije neophodno po predloženom redoslijedu):

- Kako sva pitanja nisu oslovljena na odgovarajući način njihova vidljivost treba da bude unaprjeđena; raditi na aktivnim i dobro planiranim medijskim kampanjama;

- Iako su formirani, Gender Centri ne rade dovoljno na implementiranju Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Bilo bi korisno osnovati instituciju

Pravobranitelja/Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova na državnom nivou sa zadatkom da prati usklađenost zakona i drugih propisa u Bosni i Hercegovini koji se odnose na zaštitu ravnopravnosti spolova (uključujući prava i interese rodnih i seksualnih manjina), zalagati se za zaštitu i promoviranje rodne jednakopravnosti (uključujući prava i interese rodnih i seksualnih manjina); predlaže poduzimanje mjera za izgradnju cjelovitog sistema zaštite i promoviranja ravnopravnosti spolova (uključujući prava i interese rodnih i seksualnih manjina) i za sprječavanje štetnog djelovanja koja ugrožavaju ravnopravnost spolova; obavještava javnost o stanju ravnopravnosti spolova; obavještava i potiče žrtve nasilja u porodici ili zločina iz mržnje o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa; inicira i sudjeluje u javnim aktivnostima usmjerenim na poboljšanje položaja u smislu ravnopravnosti spolova; sudjeluje u postupku koji prethodi donošenju propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova ili koji reguliraju pitanja važna za ravnopravnost spolova; može potaknuti donošenje izmjena i dopuna zakona i drugih propisa koji se odnose na prava i zaštitu jednakopravnosti spolova

- obrazovanje medija u pogledu senzibilizacije i korištenju pravilnog i adekvatnog rječnika

- solidarnost i pomoć među postojećim NVO-ima je neophodna (iako se čini da su tri analizirane grupe različite one imaju dosta zajedničkog)

-lobiranje kod državnih i lokalnih vlada da prihvate odgovornost za finansiranje skloništa i SOS telefona za žene žrtve nasilja u porodici/takođe iznaći i alternativne načine finansiranja

-lobiranje za osnivanje lokalnih centara za podršku za žrtve nasilja u porodici i zločina iz mržnje zasnovanih na rodu i seksualnoj orijentaciji

-obrazovanje:

a) lobiranje i osnivanje barem jednog odjela za Studije roda na univerzitetskom nivou (ovo bi obučilo stručnjake koji se bave ovim pitanjima; obrazovalo i informiralo novinare i druge medijske producente koji pišu o ovim pitanjima i samim tim bi obezbjedilo oslovljavanje ovih tabua u medijima;

b) lobiranje za uvođenje seksualnog obrazovanja u škole

c) osigurati ridnu izbalansiranost nastavnog plana i programa i udžbenika

d) organizirati obuke koji se odnose na ova pitanja za policiju, sudije, tužitelje

-izmjene i dopune zakona i usvajanje novih zakona:

a) slično kao u Federaciji usvojiti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici barem u RS-u; također u oba zakona treba definirati nasilje u porodici kao krivični čin

- b) proširiti odredbu o nediskriminaciji tako da uključi i zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i bilo koje druge osnove.
- c) definirati zločin iz mržnje unutar postojećih krivičnih zakona ili donijeti odvojeni zakon
- d) ukinuti sve diskriminatorne odredbe u trenutnom zakonodavnom sistemu

4.2. Kako ovo postići?

Da bi se ovi ciljevi postigli, potrebni su posvećeni i povjerljivi aktivisti. Prvi korak je da se napravi pouzdana mreža nevladinih organizacija koja bi djelovala simultano (s obzirom da su sve žene, LGBTTIQ zajednica te osobe koje žive sa HIV-om žrtve partijalnog sistema, njihova saradnja je više nego dobrodošla s obzirom da se većinom bave istim ili sličnim pitanjima i problemima). Naravno uporedo je neophodno da se radi na povećanju članstva nevladinih organizacija. Neophodno je da se napravi takva mreža koja može efikasno djelovati na lokalnom i državnom nivou.

Tokom rada na uspostavljanju pouzdanih nevladinih organizacija neprestano moraju pominjati pitanje stereotipa i predrasuda (svi članovi nevladinih organizacija moraju predano raditi na tome gdje god da idu). S obzirom da je žrtvama porodičnog nasilja ili zločina iz mržnje teško da prezentiraju svoje priče medijima (s obzirom da će u većini slučajeva biti ismijavani i čak će im se i prijetiti naročito ako se radi o LGBTTIQ ili osobama koje žive sa HIV-om), veoma je važno da se nađu ljudi koji će ponuditi svoju podršku i biti na raspolaganju medijima umjesto žrtava (organizacije kao što su PFLAG i drugi aktivisti koji

bez straha od posljedica mogu javno govoriti o problemima – ovdje se jasno ukazuje potreba za ulogom Pravobranitelja/Pravobraniteljice za jednakost spolova).

Kako bi se obezbijedila neprekidna, pametna i ne previše agresivna prisutnost u medijima, nije loša ideja da se imenuje glasnovornik/ca koji bi redovno slao/la saopćenja za javnost, komentare i analize medijima. Važno je da se označe značajni datumi u javnosti time nudeći izjave koje će se jasno čuti u javnosti. Animiranje kulturnih institucija koje će podržati ovu ideju je takođe efikasno.

Lobiranje se mora raditi zajedničkim snagama, mobilišući civilni sektor koliko je to moguće. Kako bi se usvojili zakoni dobra je ideja da se lobiraju sve domaće i lokalne vlade i međunarodna zajednica. Kako bi se usvojili dopune i izmjene Zakona ili pak uvođenje novih Zakona dobra ideja je da se koristi pomoć međunarodnih nevladinih organizacija kako bi se vršio pritisak na vlade sa izvana⁴⁸.

4.3. Mogući problemi

- Novčani problemi najviše zbog skloništa i centara za podršku

S obzirom da skloništa i centri za podršku ne mogu funkcionirati bez pouzdanih sredstava, a država u ovom trenutku ne želi, a niti je sposobna pružiti novčanu podršku, dosta kapaciteta NVO-a i aktivista se mora trošiti na prikupljanje novca (iako bi naravno bilo puno korisnije i bolje da se ove snage troše na pomaganje žrtava nasilja)

⁴⁸ vidi situaciju kada je 17. septembra 1998. godine Evropski parlament usvojio Hitnu rezoluciju o jednakim pravima homoseksualaca i lezbejki u EU a koji je dostupan na <http://www.france.qrd.org/assocs/ilga/euroletter/63.html#EP1>

- Neobrazovani i nekompetentni novinari⁴⁹

S obzirom da mediji u Bosni i Hercegovini imaju veliki uticaj na stavove ljudi neobrazovani i nekompetentni novinari mogu pogoršati trenutnu situaciju, umjesto da je poboljšaju.

- Pretpostavka je da će većina stvari biti rađena na volonterskoj osnovi

S obzirom da je ekonomska situacija u Bosni i Hercegovini vrlo loša NVO sektor je postao jedino sredstvo prihoda za mnoge ljude koji rade u ovim organizacijama.

Mnogi od ovih ljudi nisu tu radi njihove predanosti ideji, već su tu samo zbog prihoda.

S obzirom da se međunarodni sponzori koji su sponzorirali NVO-e u BiH u posljednjih 10-15 godina povlače iz Bosne i Hercegovine, veliki broj ovih organizacija će se zatvoriti ili će biti prisiljeni da smanje svoje budžete i oslone se na volonterske snage (na žalost volonterizam i solidarnost su dvije odlike koje je B-H društvo nekako izgubilo u toku procesa tranzicije).

4.4. Zaključak

Iako se situacija u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu polako popravlja u pogledu zabrane diskriminacije na osnovu spola (roda) i seksualne orijentacije, ona je još uvijek daleko od ispunjavanja EU kriterija. S obzirom na brzinu promjena i opći interes vladajućih političkih struktura u odnosu na pomenuta pitanja moglo bi proći još nekih 15-20 godina dok zakoni Bosne i Hercegovine ne stignu EU standarde u pogledu nediskriminacije. Nadalje,

⁴⁹ U setembru 2004. godine, TV Hayat je prikazao talk show "Arduana", u kojem je postavljeno pitanje prihvatanje homoseksualnih osoba u BiH. Ova emisija je bila glavna rekreativna obzirom da je čitava tema započela na još nezavršenom filmu BH režisera Ahmeda Imamovića, 'Go West' (film, pored ostalih stvari priča i o ljubavnoj priči dva muškarca razoslovljava among other things, addresses a love stinčutih etničkih pozadina tokom rata u BiH i o njihovoj borbi da odu na zapad). Nakon emisije izvjesne novine i magazin su objavili članke koji su kritizirali domaćicu i urednika emisije. S druge strane neki magazini i pisci među kojima je prednjačio kolumnista magazina Walter, Fatmir Alispahić objavili su seriju članka vodeći kampanju direktno usmjerenu protiv homoseksulnih osoba.

napredovanje u pogledu implementacije još je i lošije, još uvijek su samo manji pomaci napravljeni u pogledu stvarnog oslovljavanja pitanja nediskriminacije. Nije dovoljno samo usvojiti zakon i očekivati da se sam implementira, već je potrebno poduzeti izvjesne korake u promoviranju i implementaciji tog zakona.

Nije dovoljno samo povući «stoljećima» duge diskriminacijske zakone. To se može smatrati samo kao prvi korak u borbi protiv diskriminacije. Kao što je Claudia Roth⁵⁰, njemačka komesarka za politike ljudskih prava i humanitarne pomoći u Uredu vanjskih poslova izjavila «da bi se efikasno zaštitila ljudska prava, ona moraju biti poštovana u svim političkim i društvenim sferama». Vlada treba da postavi programe širokog spektra koji su namijenjeni progresivnom umanjenju nivoa šovinizma i homofobije u društvu i promoviranju prihvatanja uspješnih žena, homoseksualnih osoba i osoba koje žive sa HIV-om.

5. Bibliografija

- Adžajlić-Dedović Azra, Sofradžija Halima, Deljković Irma, Šadić Sanela, Trbonja Aldijana, *Nasilje u porodici- Razvojna studija u Bosni i Hercegovini*. (2005). Sarajevo: Institut za kriminologiju i sigurnosne studije Fakulteta kriminalističkih nauka; Ambasada SAD, Odjel za odnose sa javnošću
- Bakšić-Muftić Jasna, Društveni kontekst za ostvarivanje ženskih ljudskih prava u BiH, dostupno na http://www.globalrights.org/site/DocServer/BiH_cedaw_drustkont.pdf?docID=146
- Bakšić-Muftić Jasna, Ler-Sofranić Nada, Gradašćević- Sijerčić Jasminka, Fethagić Maida, Zato što smo žene - Socio-ekonomski status žena u BiH, World Learning Pilot STAR, 2003
- Biro za demokratiju, ljudska prava i rad pri Državnom uredu SAD, International Religious Freedom Report 2005 for Bosnia and Herzegovina, 8 novembar 2005; dostupan na <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2005/51544.htm>

⁵⁰ Roth, C. Keynote Govor na 22. međunarodnoj konferenciji u Manili, u organizaciji udruženja (ILGA), Manila, Philippines, 18 novembar 2003, <http://www.ilga.org>,

- Chris Patten, Izjava, 18 novembra 2003 dostupna na http://europa.eu-un.org/articles/en/article_3018_en.htm
- Economist, Bosna, obnovljena ali još uvijek podijeljena: 10 godina nakon Daytonskog sporazuma, ispitni zadatak je dovesti BiH i ostatak bivše Jugoslavije u EU, The Economist Global Agenda; 23 novembar 2005
- Evropski sud za ljudska prava, Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog kraljevstva, ECHR presuda od 28. maja 1985, Series A, No. 94
- Evropski sud za ljudska prava, Karner protiv Austrije, ECHR presuda od 24. jula 2003, series A, No. 40016/98
- Helsinški komitet za Bosnu i Hercegovinu, Izveštaj o statusu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini - Analiza za period januar –decembar 2004, dostupno na: <http://www.bh-hchr.org/Reports/reportHR2004.htm>
- Helsinški komitet za Bosnu i Hercegovinu, Izveštaj o statusu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini - Analiza za period januar –decembar 2005 dostupno na: <http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2005.htm>
- Helsinški komitet za Bosnu i Hercegovinu, Segregacija i aparthejd na djelu, 13. septembra 2005, dostupno na: <http://www.bh-hchr.org/index2.htm>
- Komisija Evropskih zajednica, Dopis Komisije- 2005 strategija za proširenje broj COM (2005) 561, Brussels, 9 novembar 2005 dostupno na <http://dei.gov.ba/en/pdf/doc561.doc>,
- Komisija Evropskih zajednica, Odluka Vijeća o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u evropskom ugovoru o partnerstvu sa Bosnom i Hercegovinom, {SEC (2005) 1422} Brussels, 9 novembar 2005
- Krivični zakon BiH, Službeni glasnik br. 3/03, 32/03; 37/03; 54/04 i 61/04
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br.5/03
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 43/98
- Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine F BiH br. 36/03
- Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 22/02
- Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br.49/03
- Mareco BiH članica Gallup International, Index Bosnia za septembar 2005, Dostupno na <http://mib.ba/version01/01/RADIOIPRINT%202004.pdf>

- MMF, Izvršni odbor međunarodnog monetarnog fonda nakon zaključnja konsultacija sa Bosnom i Hercegovinom vezano za član IV, 27 maj 2005, dostupno na <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2005/pn0576.htm>
- Nevladine organizacije iz Bosne i Hercegovine, Izveštaj u sjeni nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine o implementaciji CEDAW konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, januara 2004. godine, dostupno na http://www.globalrights.org/site/DocServer/CEDAW_Final_revised_12.04.pdf?docID=150
- Roth, Claudia, Govor na 22. međunarodnoj konferenciji u Manili, u organizaciji udruženja (ILGA), Manila, Philippines, 18 novembar 2003, <http://www.ilga.org>,
- Svjetska banka, Državni i entitetski ministri finansija, Centralna banka i Svjetska banka složili su se oko potrebe da se ubrza ekonomska reforma, 29 septembar 2005, dostupno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BOSNIAHERZEXTN/0,,contentMDK:20668727~menuPK:362032~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:362026,00.html>
- Udruženje BH Novinari; Monitoring printanih medija u Bosni i Hercegovini - zastupljenost i način predstavljanja žena u medijima, Sarajevo, 2005
- Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja Ženski centar – Trebinje, Nasilje u porodici u opštini Trebinje - analiza rezultata istraživanja sa osnovama za plan akcije, Trebinje, juni 2003.
- Udruženje Q, Analiza terminologije koja se tiče LGBTTIQ osoba i ljudskih prava u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 2005
- Vijeće Evrope, 10 Izveštaj (februar – april 2005); Dokument koji je predstavio Generalni Sekretar - Bosna i Hercegovina: Ispunjavanje obaveza i obaveze i implementacija postpristupnog programa, Informativni dokumenti SG/Inf (2005)8, 25 april 2005, dostupno na <http://www.coe.ba/pdf/10-rep-final-bs.pdf>,
- Vijeće Evrope i Evropska komisija, Institucionalne analize sedam univerziteta u Bosni i Hercegovini, Krtatki izvještaj, opći prikaz pripremljen od strane Evropske univerzitetske asocijacije, decembar 2004
- Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona SRBiH, Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine br. 13/92